

Κεφάλαιο 5

Η Κλασική Εποχή 478–323 π.Χ.

1. Ο ελληνικός κόσμος μετά τους Περσικούς Πολέμους Ακμή και παρακμή της Αθήνας

Πηγές

Οι πληροφορίες μας για τον 5ο αιώνα π.Χ. προέρχονται κυρίως από το **Θουκυδίδη** και τον **Αριστοτέλη**. Επίσης οι κωμωδίες του Αριστοφάνη, επειδή γράφτηκαν όταν γινόταν ο Πελοποννησιακός Πόλεμος αναφέρονται σε γεγονότα της εποχής και δίνουν σημαντικά στοιχεία στους ιστορικούς. Ακόμη, πληροφορίες μάς δίνει και ο **Πλούταρχος**, που όμως έζησε πολύ αργότερα. Πρέπει να τονίσουμε ότι πολλά είναι αυτά που δεν ξέρουμε και όσα ξέρουμε μιλάνε κυρίως για την Αθήνα.

Θουκυδίδης (περίπου 460–400 π.Χ.), Αθηναίος, συγγραφέας της ιστορίας του Πελοποννησιακού Πολέμου. Ήταν στρατηγός, αλλά εξορίστηκε. Στην εξορία του έγραψε την ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου και μίλησε για τα γεγονότα μέχρι το 411 π.Χ.

Πλούταρχος (46–120 μ.Χ.) από τη Χαιρώνεια της Βοιωτίας. Το σημαντικότερο έργο του είναι οι παράλληλες βιογραφίες, στις οποίες αντιπαραθέτει πάντα ένα Ρωμαίο σε έναν Έλληνα (*Βίοι παράλληλοι*).

Αριστοτέλης (384–322 π.Χ.) από τα Στάγειρα της Μακεδονίας. Φιλόσοφος, μαθητής του Πλάτωνα. Ίδρυσε φιλοσοφική σχολή που ονομάστηκε Λύκειο και ήταν παιδαγωγός του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Από ιστορική άποψη το σημαντικότερο έργο του είναι τα *Πολιτικά*, όπου ο Αριστοτέλης αναλύει τα πολιτεύματα. Με τα *Πολιτικά* συνδέεται και ένα άλλο σημαντικό έργο, που λέγεται *Πολιτεία*. Για το έργο αυτό ο Αριστοτέλης μελέτησε 158 πολιτεύματα. Από το έργο αυτό σώζεται όμως μόνο η *Αθηναίων πολιτεία*, η ιστορία δηλαδή του αθηναϊκού πολιτεύματος. Ορισμένοι μελετητές σήμερα πιστεύουν ότι το έργο αυτό δεν το έγραψε ο ίδιος ο Αριστοτέλης, αλλά κάποιος μαθητής του.

Εκτός από το Θουκυδίδη, τον Αριστοτέλη και τον Πλούταρχο, πολλά στοιχεία μάς δίνουν τα αρχαιολογικά ευρήματα. Σημαντικές πληροφορίες μάς δίνουν οι **επιγραφές**, δηλαδή ό,τι γράφτηκε από τους ανθρώπους εκείνη την εποχή σε υλικά που αντέχουν στο χρόνο. Τέτοια είναι η πέτρα και ο χαλκός. Με αυτό τον τρόπο γνωρίζουμε πολλές λεπτομέρειες από τη δημόσια κυρίως ζωή. Οι σημαντικότερες είναι οι αποφάσεις της Εκκλησίας του Δήμου για την εσωτερική και την εξωτερική πολιτική και οι συνθήκες ανάμεσα στα διάφορα κράτη.

A. Η Πεντηκονταετία – Αθηναϊκή ηγεμονία και δημοκρατία

Πεντηκονταετία

Ο Θουκυδίδης, στο πρώτο βιβλίο της ιστορίας του Πελοποννησιακού Πολέμου, δίνει μια περίληψη για τα 50 χρόνια που χωρίζουν τον Πελοποννησιακό Πόλεμο από τους Περσικούς Πολέμους. Μας εξηγεί ο ίδιος γιατί το έκανε.

Ο Ελλάνικος από τη Μυτιλήνη έζησε τον 5ο αιώνα π.Χ. Πολύ λίγα αποσπάσματα έχουμε από το έργο του.

Αναφέρω, σαν παρένθεση στην διήγησή μου, τα γεγονότα αυτά, επειδή όλοι όσοι έγραψαν πριν από μένα παράλειψαν την περίοδο αυτή για ν' ασχοληθούν ή με τα πριν από τα μηδικά ή με τα μηδικά. Ένας μόνο, ο Ελλάνικος, στην Αττική ιστορία του, μνημονεύει πολύ σύντομα τα γεγονότα, αναφέροντας λίγα πράγματα και με ανακρίβειες στην χρονολογία. Μια τέτοια παρένθεση, άλλωστε, θα εξηγήσει πώς οι Αθηναίοι δημιούργησαν την ηγεμονία τους.

Π 5.1

Θουκυδίδης, Ιστορία Α
Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος

Η ίδρυση και η δράση της Συμμαχίας της Δήλου

Συμμαχία της Δήλου

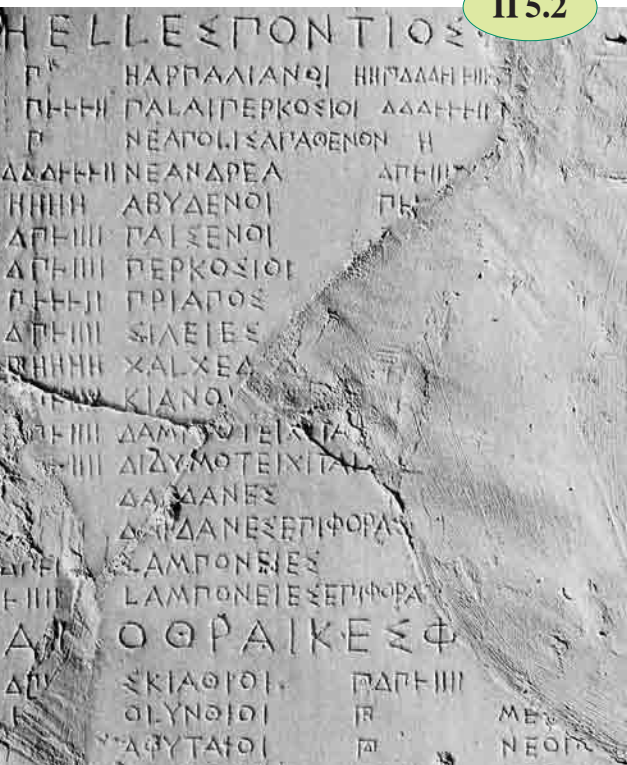
Ονομάστηκε έτσι από τους σύγχρονους ιστορικούς, επειδή, στην αρχή τουλάχιστον, το κοινό ταμείο βρισκόταν στο νησί της Δήλου και εκεί γίνονταν οι συνελεύσεις της Συμμαχίας.

Ο Θουκυδίδης μάς δίνει λίγες πληροφορίες για την οργάνωση της Συμμαχίας της Δήλου και γράφει γιατί ιδρύθηκε.

Οι Αθηναίοι ανάλαβαν, έτσι, την αρχηγία με τη θέληση των συμμάχων [...]. Όρισαν ποιοι από τους συμμάχους έπρεπε να συνεισφέρουν χρήματα και ποιοι να προμηθεύουν καράβια για την αντιμετώπιση των βαρβάρων. Σκοπός, έλεγαν, ήταν να λεηλατήσουν τις κτήσεις τού [Πέρση] Βασιλέως, αντίποινα για τα όσα είχαν πάθει. Για πρώτη φορά, τότε, οι Αθηναίοι διόρισαν Ελληνοταμίεις που πηγαίνουν και εισπράτταν τον φόρο. Έτσι ονομάστηκε τότε η εισφορά [...] ταμείο ήταν η Δήλος και οι συνελεύσεις της συμμαχίας γίνονταν στον Ναό [του Απόλλωνα στη Δήλο].

Θουκυδίδης, Ιστορία Α
Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος

Π 5.3

Μέρος από τους φορολογικούς καταλόγους των μελών της Συμμαχίας της Δήλου (454–409 π.Χ.). Ανάμεσα στα άλλα διαβάζουμε: «ελλησπόντιος φόρος», «φόρος από Θράκης». Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Αριστείδης

Ο Αριστείδης ήταν γνωστός για τη δικαιοσύνη του. Κατάφερε να μοιράσει τους φόρους τόσο δίκαια, ώστε έμεινε γνωστός ως «Αριστείδης ο δίκαιος».

Π 5.4

Ο Αριστείδης ασχολούνταν με τα πολιτικά και ξεχώριζε ανάμεσα στους συγχρόνους του για το αίσθημα δικαιοσύνης του [...]. Γι' αυτό και ήταν εκείνος που επέβαλε τους πρώτους φόρους στις πόλεις, δύο χρόνια μετά τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, επί άρχοντος Τιμοσθένους [478 π.Χ.] και πρότεινε στους Ίωνες τον όρκο ότι θα έχουν τους ίδιους εχθρούς και τους ίδιους φίλους με την Αθήνα.

Αριστοτέλης, Αθηναίων πολιτεία
Μετάφραση: Αλόη Σιδέρη

Θεμιστοκλής

Ο Θεμιστοκλής είναι αυτός που βοήθησε να γίνει η Αθήνα ναυτική δύναμη. Όμως η πολιτική του μετά το τέλος των Περσικών Πολέμων –φιλία δηλαδή με το Περσικό Βασίλειο και αντιπαράθεση με τη Σπάρτη– δεν άρεσε στους Αθηναίους. Έτσι λοιπόν εξορίστηκε και πέθανε στην αυλή του Πέρση βασιλιά **Αρταξέρξη**. Ο Αρταξέρξης ήταν γιος του Ξέρξη, που είχε ηττηθεί στη Σαλαμίνα.

Π 5.5

Όστρακο με χαραγμένο το όνομα του Θεμιστοκλή. Ο Αθηναίος πολίτης που το χάραξε πίστευε ότι ο Θεμιστοκλής έπρεπε να εξοριστεί από την πόλη. Αθήνα, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς.

Στρατιωτικές επιτυχίες

Μετά τους Περσικούς Πολέμους, πρώτος στόχος των Αθηναίων ήταν να απομακρύνουν τις περσικές φρουρές που υπήρχαν ακόμη σε κάποιες περιοχές της Θράκης. Η Θράκη είχε μεγάλη σημασία, επειδή είχε πολλές πρώτες ύλες (ξυλεία, ασήμι, χρυσό). Δεύτερος στόχος ήταν να ελέγξουν το θαλάσσιο δρόμο προς το βορειοανατολικό Αιγαίο και τον Εύξεινο Πόντο.

Το πιο σημαντικό που κατάφερε η Συμμαχία της Δήλου με αρχηγό τον Κίμωνα ήταν να νικήσουν οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους το στρατό και το στόλο του Περσικού Βασιλείου στις εκβολές του ποταμού Ευρυμέδοντα στη νοτιοδυτική Μικρά Ασία (466 π.Χ. περίπου).

Π 5.6

Μετά από αυτά έγινε και η μάχη και η ναυμαχία στον Ευρυμέδοντα ποταμό της Παμφυλίας, όπου οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους νίκησαν την ίδια μέρα τους Πέρσες σε πεζομαχία και ναυμαχία, με στρατηγό τον Κίμωνα του Μιλτιάδου. Κυρίεψαν ή κατάστρεψαν διακόσια φοινικικά πολεμικά.

Θουκυδίδης, Ιστορία Α. Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος

Ο περιηγητής **Παυσανίας**, που έζησε το 2ο αιώνα μ.Χ., μας πληροφορεί ότι στο νεκροταφείο του Κεραμεικού στην Αθήνα...

... είναι θαμμένοι επίσης και εκείνοι που πραγματοποίησαν μαζί με τον Κίμωνα αυθημερόν το μεγάλο πεζικό και ναυτικό κατόρθωμα.

Π 5.7

Παυσανίας, Αττικά
Μετάφραση: Νικόλαος Παπαχατζής

ΟΙ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΑ

Π 5.8

Μετά τη νίκη στον Ευρυμέδοντα ο Κίμωνας προσπάθησε να κάνει την Αθήνα πρώτη δύναμη στο Αιγαίο. Όμως πολλές ελληνικές πόλεις-κράτη, επειδή έβλεπαν ότι έχαναν την αυτονομία τους, άρχισαν να αντιδρούν. Έτσι οι Αθηναίοι πολιόρκησαν όσες πόλεις δεν ήθελαν να συμμετέχουν πλέον στη Συμμαχία της Δήλου και τις ανάγκασαν να παραμείνουν σ' αυτή.

Φιλία με τη Σπάρτη

Η πολιτική του Κίμωνα αποτυγχάνει.

Π 5.9

Γι' αυτό [οι Σπαρτιάτες] τους απομάκρυναν μόνους αυτούς [τους Αθηναίους] από όλους τους συμμάχους [...]. Οι Αθηναίοι, όμως, θεώρησαν ότι ήταν μεγάλη προσβολή και ότι ήταν απαράδεκτο να τους φέρονται οι Λακεδαιμόνιοι κατά τέτοιο τρόπο. Μόλις γύρισε στην Αθήνα το εκστρατευτικό σώμα, οι Αθηναίοι κατάγγειλαν τη συμμαχία που είχαν κάνει με την Σπάρτη.

Θουκυδίδης, Ιστορία Α. Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος

Η μεταρρύθμιση του Άρειου Πάγου και η δημοκρατία του Περικλή

Περικλής

Ο Περικλής ανήκε στην ισχυρή οικογένεια των Αλκμεωνιδών. Ο πατέρας του Ξάνθιππος ήταν ναύαρχος στη μάχη της Μυκάλης. Η μητέρα του Αγαρίστη ήταν ανιψιά του Κλεισθένη. Από τη δολοφονία του Εφιάλτη και ως το θάνατό του το 429 π.Χ. ο Περικλής ήταν ο σπουδαιότερος πολιτικός της Αθήνας.

Τις πληροφορίες που έχουμε για τον Περικλή τις παίρνουμε κυρίως από το **Θουκυδίδη**, που τον θαύμαζε πολύ.

Π 5.10

Ο Περικλής είχε μεγάλο κύρος και μεγάλες ικανότητες, και αποδείχτηκε φανερότατα ανώτερος χρημάτων. Ήταν γι' αυτό σε θέση να συγκρατεί το λαό χωρίς να περιορίζει την ελευθερία του. Δεν παρασυρόταν από το λαό, αλλά εκείνος τον καθοδηγούσε. Δεν προσπαθούσε ν' αποκτήσει επιρροή με παράνομα μέσα και δεν κολάκευε το πλήθος με ρητορείες, και είχε τόσο μεγάλο κύρος, ώστε μπορούσε να τους εναντιωθεί. Όταν οι συμπολίτες του [...] γίνονταν υπερβολικά τολμηροί, τους συγκρατούσε [...] και όταν τους έβλεπε φοβισμένους χωρίς λόγο τούς έδινε θάρρος.

Θουκυδίδης, Ιστορία Β. Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος

Ο Θουκυδίδης στην ιστορία του παρουσιάζει πολλούς λόγους του Περικλή. Δεν μπορούμε όμως να γνωρίζουμε πόσα από αυτά τα είπε στ' αλήθεια ο Περικλής και πόσα είναι λόγια του ίδιου του Θουκυδίδη. Στο παρακάτω κείμενο ένας μελετητής των ημερών μας εξηγεί πώς χρησιμοποιεί ο Θουκυδίδης τους λόγους των προσώπων που αναφέρει.

Για τη ναυμαχία της Μυκάλης δες το χάρτη 4.60, σ. 86.

Π 5.11

Οι τελευταίες έρευνες έδειξαν ότι ο Θουκυδίδης παρουσιάζει τον κάθε ρήτορα να μιλεί όχι όπως σ' αλήθεια μίλησε, αλλά όπως κατά τη δική του – του ιστορικού – τη γνώμη θα έπρεπε να έχει μιλήσει, για να εκφράσει τα «δέοντα», ό,τι δηλαδή απαιτούσε η ορισμένη εκείνη ώρα, ακόμη και του ρήτορα η γενική στάση στα ζητήματα της πολιτικής και του πολέμου.

Θ. Κακριδής (εισαγωγή) στο Θουκυδίδου Ιστορία Α-Β

Πληροφορίες για τον Περικλή παίρνουμε και από τον Πλούταρχο. Το έργο του όμως *Ο βίος του Περικλή* πρέπει να το χρησιμοποιούμε με προσοχή, γιατί γράφτηκε τον 1ο αιώνα μ.Χ., 600 χρόνια δηλαδή μετά τα γεγονότα που αναφέρει.

Άρειος Πάγος

Δε γνωρίζουμε λεπτομέρειες για τις μεταρρυθμίσεις στον Άρειο Πάγο. Τις πληροφορίες μάς τις δίνει ο **Αριστοτέλης**, που έγραψε έναν αιώνα αργότερα.

Και καθώς αυξανόταν η δύναμη του λαού, έγινε προστάτης του δήμου ο Εφιάλτης, ο γιος του Σωφωνίδα [...]. Πρώτα απ' όλα καθαίρεσε τους Αρεοπαγίτες εισάγοντάς τους σε δίκη για τον τρόπο που είχαν διοικήσει. Έπειτα επί άρχοντος Κόνωνος [462 π.Χ.] στέρησε από τη βουλή [τον Άρειο Πάγο] όλα τα πρόσθετα προνόμια που την καθιστούσαν θεματοφύλακα του πολιτεύματος και παραχώρησε μερικά από αυτά στη βουλή των πεντακοσίων και άλλα στον δήμο και τα δικαστήρια.

Αριστοτέλης, Αθηναίων πολιτεία

Μετάφραση: Αλόη Σιδέρη

Π 5.12

Όρισε τους μισθούς

Ο Αριστοτέλης και ο Πλούταρχος λένε πως οι δικαστές ήταν οι πρώτοι που πήραν μισθό από την πόλη («ηλιαστικός μισθός»). Οι μισθοί των δικαστών προέρχονταν από τα πρόστιμα. Τακτικό μισθό έπαιρναν ακόμη οι στρατιώτες και οι κωπηλάτες, οι βουλευτές και οι διάφοροι αξιωματούχοι. Ένα μεγάλο μέρος των μισθών αυτών προερχόταν από τους φόρους που πλήρωναν οι σύμμαχοι. Στην *Αθηναίων πολιτεία* ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι «οι εισφορές, οι φόροι και οι σύμμαχοι διέτρεφαν πάνω από 20.000 ανθρώπους». Σε αυτούς υπολόγιζαν όλους τους «υπαλλήλους» του κράτους και όλους εκείνους που έπαιρναν κρατικό μισθό.

Π 5.13

Κλεψύδρα. Αθήνα, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς.

Για τον Εφιάλτη δεν ξέρουμε πολλά πράγματα. Ο Πλούταρχος μας λέει ότι ο Εφιάλτης είχε σχέσεις με το νεαρό Περικλή, που ξεκινάει την εποχή αυτή την πολιτική του καριέρα. Λίγο μετά τις μεταρρυθμίσεις, ο Εφιάλτης δολοφονήθηκε (461 π.Χ.). Κανένας δεν ξέρει πού και πώς. Η δολοφονία του δείχνει την αντίδραση που προκάλεσαν οι μεταρρυθμίσεις.

Κλεψύδρα
Όριζε πόση ώρα θα μιλούσε κανείς στα δικαστήρια ή στην Εκκλησία του Δήμου. Η κλεψύδρα ήταν γεμάτη με νερό και μόλις άρχιζε να μιλάει ο ρήτορας άφηναν το νερό να τρέχει από την τρύπα που βρίσκεται στη βάση της. Όταν άδειαζε η κλεψύδρα, έπρεπε να τελειώσει και ο ομιλητής.

Η εδραίωση της αθηναϊκής ηγεμονίας – Η Ειρήνη του Καλλία

Επιγραφές

Το 454 π.Χ. οι Αθηναίοι άρχισαν να καταγράφουν τις αφιερώσεις που έπρεπε να κάνουν τα μέλη της Συμμαχίας στη θεά Αθηνά, την προστάτιδα της Αθήνας. Από τις καταγραφές αυτές μαθαίνουμε ποιες πόλεις ανήκαν στη Συμμαχία της Δήλου και καταλαβαίνουμε τις πολιτικές και οικονομικές αλλαγές. Έχουμε επίσης και πολλές επιγραφές με συνθήκες ανάμεσα στην Αθήνα και τις πόλεις-μέλη της Συμμαχίας. Υπάρχουν ακόμη και επιγραφές με νόμους, όπως εκείνος ο πολύ σημαντικός νόμος που όριζε ένα κοινό νόμισμα για όλα τα μέλη της Συμμαχίας.

Αθηναϊκή ηγεμονία

Οι Αθηναίοι έλεγχαν με πολλούς τρόπους τους συμμάχους τους: οι **επίσκοποι** ήταν επιθεωρητές στις συμμαχικές πόλεις-κράτη και έπαιρναν μισθό. Οι κωπηλάτες και οι στρατιώτες περιπολούσαν με τα πλοία το Αιγαίο οχτώ μήνες το χρόνο. Οι περιπολίες αυτές γίνονταν για να επιβλέπουν οι Αθηναίοι τη ναυσιπλοΐα, να μαζεύουν τους καθυστερημένους φόρους και να ελέγχουν τις θάλασσες.

Οι Αθηναίοι έστειλαν **κληρούχους** στις συμμαχικές πόλεις-κράτη. Ο Πλούταρχος λέει ότι 10.000 Αθηναίοι εγκαταστάθηκαν στις συμμαχικές πόλεις και πήραν έναν κλήρο (ένα κομμάτι γης). Τη γη αυτή την καλλιεργούσαν οι ντόπιοι καλλιεργητές, που έδιναν στους κληρούχους ένα μέρος από την ετήσια παραγωγή. Ο Θουκυδίδης γράφει ότι ένας κλήρος μπορούσε να δώσει ετήσιο εισόδημα ίσο με το μισθό ενός οπλίτη.

Ο Περικλής ήταν εκείνος που έκανε στην πραγματικότητα τη Συμμαχία της Δήλου αθηναϊκή ηγεμονία. Ο Περικλής πρότεινε επίσης να χρησιμοποιήσουν οι Αθηναίοι τα έσοδα από τους συμμάχους για την Αθήνα. Σε αντάλλαγμα η Αθήνα θα προστάτευε τους συμμάχους. Αυτό όμως δεν άρεσε σε όλους τους συμμάχους. Έτσι κάποιοι θέλησαν να φύγουν από τη Συμμαχία της Δήλου.

Π 5.14

Οι σύμμαχοι δεν παρέχουν ούτε ένα άλογο ούτε ένα πλοίο ούτε έναν οπλίτη. Το μόνο που προσφέρουν είναι τα χρήματα. Αλλά αυτά δεν ανήκουν πια σ' εκείνους που τα δίνουν παρά σ' εκείνους που τα παίρνουν, αν τους παρέχουν εκείνο για το οποίο τα παίρνουν.

Πλούταρχος, Περικλής

Ειρήνη του Καλλία

Όλες οι πληροφορίες μας για την ειρήνη με τον Πέρση βασιλιά προέρχονται από τον 4ο αιώνα π.Χ. και μετά. Μάλιστα, ορισμένοι σύγχρονοι ιστορικοί λένε ότι δεν υπήρξε τέτοια ειρήνη. Όμως εμείς πιστεύουμε ότι υπήρξε επίσημη ειρήνη, γιατί οι πόλεμοι ανάμεσα στην Αθήνα και το Περσικό Βασίλειο σταμάτησαν και ο Περικλής ασχολήθηκε με την εσωτερική πολιτική και κυρίως με την οικοδόμηση της Ακρόπολης.

Β. Η Πεντηκονταετία – Η Αθήνα πολιτιστικό κέντρο του ελληνικού κόσμου

Τα έργα στην Ακρόπολη

Ακρόπολη

Για πολλούς αιώνες ο Παρθενώνας στεκόταν ανέπαφος πάνω στο βράχο της Ακρόπολης. Τη Βυζαντινή Εποχή έγινε χριστιανικός ναός. Το 15ο αιώνα έγινε τέμενος. Όμως το 1687 μια βενετσιάνικη βόμβα κατέστρεψε ένα μεγάλο μέρος του. Στις αρχές του 19ου αιώνα ο Βρετανός λόρδος Έλγιν μετέφερε πολλά από τα γλυπτά του ναού στο Λονδίνο. Σήμερα ανήκουν στη συλλογή του Βρετανικού Μουσείου. Τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια να γυρίσουν τα γλυπτά του Παρθενώνα στην Αθήνα.

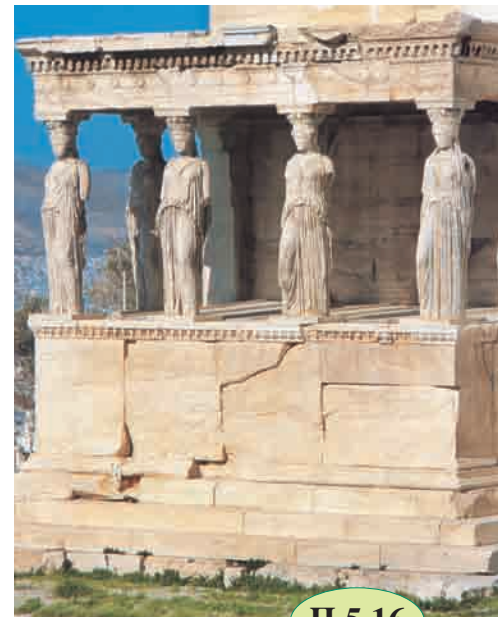
Τα μνημεία της Ακρόπολης είχαν πάθει πολλές καταστροφές από τη ρύπανση της ατμόσφαιρας αλλά και από παλιότερες εργασίες. Επίσης βρέθηκαν πολλά κομμάτια που ήταν σκορπισμένα τριγύρω και τοποθετήθηκαν στη σωστή τους θέση.

Το Ερέχθειο ήταν ναός του Ερεχθέα και της Αθηνάς. Χτίστηκε στο τέλος του 5ου αιώνα π.Χ. Στη μια πλευρά αγάλματα γυναικών (Καρυάτιδες) στηρίζουν τη στέγη. Σήμερα οι Καρυάτιδες, εκτός από μία που βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο, βρίσκονται στο Μουσείο Ακροπόλεως, όπου μεταφέρθηκαν για να μη φθαρούν από τη μόλυνση της ατμόσφαιρας. Στο Ερέχθειο οι Καρυάτιδες έχουν αντικατασταθεί από εκμαγεία (αντίγραφα).

Π 5.15

Η ανατολική πλευρά του Παρθενώνα κατά τη διάρκεια των εργασιών αναστήλωσης. Από το 1975 γίνονται συστηματικές εργασίες στα μνημεία της Ακρόπολης. Ειδικοί επιστήμονες, αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες, πολιτικοί και χημικοί μηχανικοί εργάζονται για την αναστήλωση και τη συντήρηση των μνημείων.

Π 5.16

Τα χρυσελεφάντινα αγάλματα της Αθηνάς και του Δία

Τα αγάλματα αυτά του Φειδία έχουν εξαφανιστεί. Αλλά από αντίγραφα που έγιναν αργότερα και από αρχαίες περιγραφές (όπως αυτή του περιηγητή Πausanias) μπορούμε να γνωρίζουμε πώς περίπου ήταν.

Π 5.17

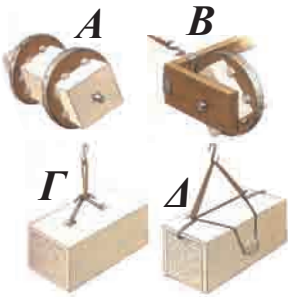
Το άγαλμα το ίδιο είναι καμωμένο από ελέφαντα [ελεφαντόδοντο] και χρυσάφι. Στη μέση του κράνους υπάρχει εικόνα Σφίγγας [...] το άγαλμα παριστάνει την Αθηνά όρθια με χιτώνα μακρόν ως τα πόδια και με γλυπτική παράσταση της Μέδουσας από ελεφαντόδοντο στο στήθος. Η θεά κρατάει και Νίκη [...], ενώ με το άλλο χέρι βαστάει δόρυ. Κοντά στα πόδια της βρίσκεται ασπίδα και κοντά στο δόρυ φίδι, το οποίον ίσως είναι ο Εριχθόνιος.

Πausanias, Αττικά. Μετάφραση: Νικόλαος Παπαχατζής

Π 5.18

Μαρμάρινο αντίγραφο του χρυσελεφάντινου αγάλματος της Αθηνάς του Φειδία, 2ος αιώνας μ.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Τα λατομεία της Πεντέλης

Στην εικόνα βλέπουμε σε αναπαράσταση πώς μετέφεραν τα μάρμαρα από το λατομείο (Α, Β) και πώς σήκωναν τα μάρμαρα (Γ, Δ). Βλέπουμε και έναν ξύλινο γερανό, ο οποίος υψώνει τα τμήματα της κολόνας που μπαίνουν το ένα πάνω στο άλλο (Ε).

Π 5.19

Π 5.20

Η γλυπτική

Χάλκινα αγάλματα

Από τα πιο εντυπωσιακά ευρήματα τα τελευταία χρόνια είναι τα δύο χάλκινα αγάλματα που βρέθηκαν από ψαράδες στη θάλασσα της νότιας Ιταλίας. Προέρχονται σίγουρα από το φορτίο ενός πλοίου που ναυάγησε στο ταξίδι του από κάποια πόλη του ελλαδικού χώρου. Τα αγάλματα είναι σε πολύ καλή κατάσταση, αν και βρίσκονταν στη θάλασσα για 2.500 χρόνια.

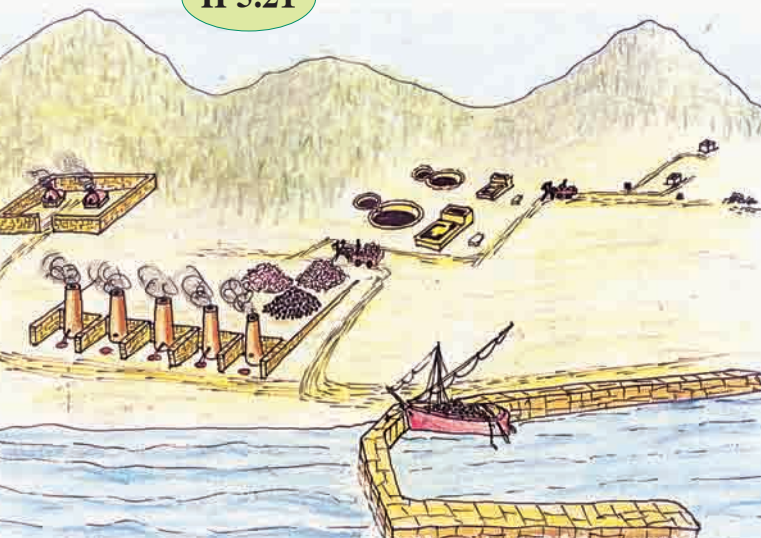
Χάλκινα αγάλματα σε πολύ μεγάλο μέγεθος, 5ος αιώνας π.Χ. Ρέτζιο Καλαβρίας (Ιταλία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Γ. Κοινωνία και οικονομία στην Αθήνα

Μέτοικοι και δούλοι

Μεταλλεία

Π 5.21

Στα ορυχεία ασημιού στο Λαύριο εργάζονταν πολλοί δούλοι. Από τα ορυχεία αυτά έβγαζαν πολύ μέταλλο, από τις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ. ως το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου και αργότερα, τον 4ο αιώνα π.Χ. Όπως και άλλα ορυχεία στον ελληνικό κόσμο, τα ορυχεία τα είχε το κράτος και τα νοίκιαζε σε ιδιώτες επιχειρηματίες.

Αναπαράσταση των μεταλλουργικών εγκαταστάσεων στο Λαύριο (Αττική).

Λογοτεχνία – Λυρική και δραματική ποίηση

Χορηγός

Ο χορηγός ήταν ένας πλούσιος Αθηναίος που πλήρωνε τα έξοδα για τη διδασκαλία (το ανέβασμα) μιας θεατρικής παράστασης. Με αυτό τον τρόπο οι πλούσιοι πολίτες έδιναν στην πόλη ένα μέρος της περιουσίας τους. Τα έξοδα που πλήρωνε ο χορηγός ονομάζονται **χορηγία**. Από την άλλη πλευρά, το κράτος πλήρωνε στους πιο φτωχούς πολίτες το εισιτήριο για να πάνε στο θέατρο.

Ανάμεσα στα άλλα έξοδα που πλήρωναν οι πλούσιοι Αθηναίοι πολίτες ήταν η **τριηραρχία** (συντήρηση και εξοπλισμός ενός πολεμικού πλοίου), και η **γυμνασιαρχία** (έξοδα για την προετοιμασία των αθλητών).

Η οικονομία

Εύξεινος Πόντος

Π 5.22

Φωτογραφία από την πρώτη παράσταση αρχαίου δράματος στα νεότερα χρόνια, που δόθηκε στην Επίδαυρο το 1936 από το Εθνικό Θέατρο. Η Κατίνα Παξινού ως Ηλέκτρα και η Ελένη Παπαδάκη ως Κλυταιμνήστρα. Η σκηνοθεσία ήταν του Δημήτρη Ροντήρη, η μουσική του Δημήτρη Μητρόπουλου.

Η ναυτοσύνη των Ελλήνων πριν από 2.400 χρόνια

Ναυάγιο ελληνικού πλοίου ηλικίας 2.400 ετών, το αρχαιότερο που έχει ανακαλυφθεί στη Μαύρη Θάλασσα, έφερε στο φως στα ανοικτά της Βάρνας αμερικανική εξερευνητική αποστολή που οργάνωσε ο διάσημος από την ανακάλυψη του -Τπανικού- Ρόμπερτ Μπάλαρντ και καθόδηγησε ο ωκεανολόγος Ντουάιτ Κόλμαν (φωτογραφία). Σύμφωνα με χθιστές ανακοινώσεις, το πλοίο κρύβει τεράστιο πλούτο πληροφοριών από τη χρυσή εποχή του αρχαίου εμπορίου και είναι γεμάτο αμφορείς, σε έναν από τους οποίους βρέθηκαν τα κόκαλα ενός γιγαντιαίου είδους γατόψαρου, που συναντάται στις περιγραφές του Στράβωνα. (Σελ. 15)

Π 5.23

Στράβωνας Γεωγράφος και ιστορικός από την Αμάσεια του Πόντου. Γεννήθηκε και έζησε τον 1ο αιώνα π.Χ. Το έργο του Γεωγραφικά είναι το μοναδικό γεωγραφικό έργο που έχουμε από την αρχαιότητα.

Π 5.24

«Ένα ναυάγιο ελληνικού πλοίου εντοπίστηκε στη Μαύρη Θάλασσα και αποτελεί σύγχρονο μάρτυρα των αρχαίων θαλάσσιων εμπορικών δρόμων [...]. Το αρχαίο πλοίο βρέθηκε σε βάθος 92 μ. ανοικτά των βουλγαρικών ακτών, πλησίον της Βάρνας. Πιθανώς το πλοίο είχε αποπλεύσει γεμάτο εμπορεύματα από μια αποικία του Εύξεινου Πόντου με προορισμό την Ελλάδα. Οι Έλληνες έφθαναν στη Μαύρη Θάλασσα αναζητώντας χρυσό και ψάρια [...]. Σύμφωνα με τις πρώτες εκτιμήσεις, η σπουδαιότητα της ανακάλυψης έγκειται στο γεγονός ότι το ναυάγιο ανάγεται στη χρυσή εποχή του εμπορίου κατά την αρχαιότητα, δίνοντάς μας σημαντικές πληροφορίες. Το πλοίο ήταν γεμάτο αμφορείς και σε έναν από αυτούς, ύψους περίπου 90 εκ., βρέθηκαν τα κόκαλα ενός γιγαντιαίου είδους γατόψαρου [...]. Το ψάρι αυτό τεμάχιζαν οι Έλληνες και το συντηρούσαν επί μακρόν σύμφωνα με τις περιγραφές του Στράβωνα [...]. Η ομάδα που συνεχίζει τις έρευνες στη θαλάσσια περιοχή ελπίζει ότι σε μεγαλύτερα βάθη μπορεί να εντοπίσει ολόκληρα σκαριά αρχαίων πλοίων».

Εφημερίδα Η Καθημερινή, 17/1/2003. Συνέχεια της πηγής Π 5.23

4. Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος (431–404 π.Χ.)

Η σημαντικότερη πηγή

Ο ιστορικός **Θουκυδίδης** μάς λέει ο ίδιος στην αρχή της ιστορίας του γιατί την έγραψε.

Π 5.25

Ο Θουκυδίδης ο Αθηναίος έγραψε την ιστορία του πολέμου μεταξύ Πελοποννησίων και Αθηναίων, πώς πολέμησαν μεταξύ τους. Άρχισε να γράφει μόλις ξέσπασε ο πόλεμος, επειδή προέβλεψε ότι θα είναι ο μεγαλύτερος και ο σπουδαιότερος από όλους τους παλαιότερους πολέμους.

Θουκυδίδης, *Ιστορία Α*. Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος

Ο Θουκυδίδης είναι ο πρώτος ιστορικός που ερμηνεύει με λογικό τρόπο τα ιστορικά γεγονότα. Δε δέχεται ότι οι πράξεις των ανθρώπων καθορίζονται από τη μοίρα και τους θεούς. Γνωρίζει επίσης πόσο δύσκολο είναι να βρει κανείς την αλήθεια, όχι μόνο για τα περασμένα, αλλά και για τα σύγχρονα γεγονότα.

Η *Ιστορία* του Θουκυδίδα τελειώνει μέσα στο 411 π.Χ. Για τον υπόλοιπο πόλεμο, δηλαδή για την περίοδο 411–404 π.Χ., μαθαίνουμε από τα *Ελληνικά* του **Ξενοφώντα**, που έζησε και έγραψε στο τέλος του 5ου και στην αρχή του 4ου αιώνα π.Χ. Ακόμη, οι κωμωδίες του **Αριστοφάνη**, οι τραγωδίες του **Σοφοκλή** και του **Ευριπίδη**, που δεν είναι ιστορία αλλά θεατρικά έργα, μπορούν να μας δώσουν κάποιες πληροφορίες. Πληροφορίες παίρνουμε ακόμη από τις επιγραφές της εποχής αυτής, αλλά και από συγγραφείς που έζησαν αργότερα, όπως τον **Αριστοτέλη** (4ος αιώνας π.Χ.). Επίσης, πληροφορίες δίνουν ο **Διόδωρος** ο Σικελιώτης καθώς και ο **Πλούταρχος**, που όμως γράφουν πολλούς αιώνες μετά τα γεγονότα.

Τα δέκα πρώτα χρόνια και η Ειρήνη του Νικία (431–421 π.Χ.)

Λοιμός

Ο Θουκυδίδης, που αρρώστησε και ο ίδιος από το λοιμό, μας τον περιγράφει με πολλές λεπτομέρειες.

Π 5.26

Εγώ που αρρώστησα ο ίδιος και είδα με τα μάτια μου άλλους ν' αρρωσταίνουν, θα περιγράψω την αρρώστια και τα συμπτώματά της, ώστε, αν τύχει και ξανάρθει ποτέ, να τα έχει ο καθένας υπ' όψη του και να ξέρει την αρρώστια και να πάρει καλά τα μέτρα του [...]. Στην αρχή με δυνατούς πονοκεφάλους, ψηλό πυρετό, με φλόγωση των ματιών, που κοκκίνιζαν [...]. Μετά η αρρώστια κατέβαινε προκαλώντας δυνατό βήχα. Όταν κατέβαινε στην καρδιά, προκαλούσε μεγάλη αναταραχή και εμετούς. Μετά τους περισσότερους τους έπιανε λόξυγγας που προκαλούσε δυνατούς σπασμούς [...]. Η αρρώστια διαπερνούσε όλο το σώμα [...]. Πολλοί σώθηκαν, άλλοι έμειναν παράλυτοι στα άκρα τους. Άλλοι πάθαιναν αμνησία [...]. Η αρρώστια ήταν τέτοια, ώστε οι λέξεις δεν φτάνουν για να την περιγράψει κανείς, και χτυπούσε τόσο βαριά, ώστε δεν ήταν δυνατόν ν' ανθέξει ανθρώπινη φύση.

Θουκυδίδης, *Ιστορία Β*
Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος

Ο πόλεμος συνεχιζόταν

Μέσα στα δέκα πρώτα χρόνια του πολέμου, οι Αθηναίοι πολιορκήσαν και κατέλαβαν το νησί Σφακτηρία, στην Πύλο (Μεσσηνία), και αιχμαλώτισαν 120 Σπαρτιάτες. Αυτό ήταν βαρύ πλήγμα για τους Σπαρτιάτες, που θέλησαν να κάνουν ειρήνη με τους Αθηναίους, οι οποίοι την απέρριψαν.

Σχέδιο από ασπίδα με επιγραφή που την είχαν πάρει λάφυρο οι Αθηναίοι από τους Σπαρτιάτες στη Σφακτηρία το 424 π.Χ. Βρέθηκε στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας. Τις ασπίδες αυτές τις είδε και τις περιέγραψε ο περιηγητής Πausanias το 2ο αιώνα μ.Χ.

Π 5.28

Ειρήνη του Νικία

Π 5.27

Ονομάστηκε έτσι από το όνομα του **Νικία**, του Αθηναίου στρατηγού που μίλησε με τους Σπαρτιάτες για ειρήνη. Καμία όμως από τις δύο πλευρές δεν πίστευε στην ειρήνη. Η Κόρινθος και η Θήβα ήθελαν να νικήσουν την Αθήνα. Στην Αθήνα πάλι, ο **Αλκιβιάδης** ήταν με εκείνους που ήθελαν να εξουδετερώσουν τη Σπάρτη.

Λίγες μέρες πριν υπογραφεί η ειρήνη, ο **Αριστοφάνης** πήρε μέρος στα Διονύσια με το έργο του *Ειρήνη* και πήρε το δεύτερο βραβείο. Η θεά Ειρήνη, αιχμάλωτη του Πολέμου, ελευθερώνεται από τους χωρικούς και τους τεχνίτες της Αττικής, που τους οδηγεί ο αμπελουργός Τρυγαίος. Όσοι εμπορεύονται κράνη, δόρατα και σπαθιά παθαίνουν μεγάλη ζημιά.

Δεκελεικός και Ιωνικός Πόλεμος – Η ανάμειξη των Περσών

Αιγός Ποταμοί

Μετά την ήττα των Αθηναίων, ένας από τους στρατηγούς, ο Αθηναίος Κόνωνας, ξέφυγε στην Κύπρο μαζί με οχτώ πλοία, αφού έστειλε την κρατική τριήρη «Πάραλο» στον Πειραιά με την ειδήση για την ήττα. Ο Αθηναίος Ξενοφώντας περιγράφει την κατάσταση που επικρατούσε στην πόλη τις τελευταίες μέρες του πολέμου.

Π 5.29

Ήταν νύχτα όταν η Πάραλος έφτασε στην Αθήνα με τις ειδήσεις για τη συμφορά και ξέσπασε πικρός θρήνος ξεκινώντας από τον Πειραιά, ακολουθώντας τη γραμμή των Μακρών Τειχών ως την καρδιά της πόλης, και δυνάμωνε καθώς ο κάθε άνθρωπος μεταβίβαζε τα νέα στο γείτονά του. Εκείνη τη νύχτα κανείς δεν κοιμήθηκε. Πενθούσαν και λυπόνταν για κείνους που χάθηκαν, αλλά ακόμη βαθύτερη λύπη ένιωθαν για τους ίδιους τους εαυτούς τους, καθώς φαντάζονταν ότι οι συμφορές που τους έμελλε να υποφέρουν θα ήταν παρόμοιες μ' εκείνες που οι ίδιοι είχαν προκαλέσει στους Μηλίους, τους αποίκους των Λακεδαιμονίων, όταν τους νίκησαν ύστερα από πολιορκία, ή στους κατοίκους της Ιστιαίας, της Σκιώνης, της Τορώνης και της Αίγινας και πολλών άλλων ελληνικών πόλεων.

Ξενοφώντας, Ελληνικά II

Η Αθήνα παραδόθηκε

Η Αθήνα, μετά την καταστροφή του στόλου της στους Αιγός Ποταμούς, υποχρεώθηκε να δεχτεί τους όρους της Σπάρτης: ανάμεσα στα άλλα, η πόλη αναγκάστηκε να γκρεμίσει τα τείχη της και να γίνει μέλος της Πελοποννησιακής Συμμαχίας.

Π 5.30

Οι Λακεδαιμόνιοι αποκρίθηκαν [...] ότι ήταν πρόθυμοι να προσφέρουν ειρήνη με τους όρους ότι τα Μακρά Τείχη και τα οχυρωματικά έργα του Πειραιά θα έπρεπε να γκρεμιστούν και ότι ο αθηναϊκός στόλος, εκτός από 12 πλοία, θα έπρεπε να παραδοθεί. Ακόμη, ότι οι εξόριστοι θα έπρεπε να αποκατασταθούν και τελικά ότι οι Αθηναίοι θα έπρεπε να ακολουθούν τους Λακεδαιμόνιους σε επιχειρήσεις σε στεριά και θάλασσα, όπου και αν τους οδηγούν, έχοντας κοινούς εχθρούς και φίλους. Οι περισσότεροι [Αθηναίοι] επιδοκίμασαν την πρόταση και πάρθηκε η απόφαση να δεχτούν την ειρήνη. Ύστερα από αυτό ο Λύσανδρος μπήκε με τα πλοία του στον Πειραιά και οι εξόριστοι ξαναγύρισαν. Κι έτσι άρχισαν να γκρεμίζονται τα τείχη με μεγάλο ενθουσιασμό, με τη συνοδεία αυλητρίδων, πιστεύοντας ότι εκείνη η μέρα ήταν η αρχή της ελευθερίας στην Ελλάδα.

Ξενοφώντας, Ελληνικά II

2. Από τον Πελοποννησιακό Πόλεμο ως το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου (404–323 π.Χ.)

Π 5.31

Σε έναν πάπυρο που βρέθηκε στην Αίγυπτο το 1906 σώζεται ένα απόσπασμα από το έργο ενός άγνωστου σε μας ιστορικού. Το απόσπασμα αυτό μιλάει για γεγονότα του 396–395 π.Χ. Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Βρετανικό Μουσείο.

Π 5.32

Τ' αγαθά που χαρίζεις τα ξέρω καλά:
Κάτι τόσες φουσκάλες στα χέρια
Του λουτράρη, παιδάκια μικρά να πεινούν,
Κάτι γριές ζαρωμένες να σκούζουν.
Πού να λέμε για ψείρες και ψύλλους; Στρατιές!
Για κουνούπια; Σα σύννεφο γύρω
Στο κεφάλι βουίζουν, τσιμπούνε και λεν:
«Νηστικός θ' απομείνεις, μπρος, σήκω».
Να 'χεις ένα κουρέλι για φόρεμα,
αντίς για κρεβάτι ένα στρώμα από βούρλα,
Και τι στρώμα δα κιόλας; Γεμάτο κοριοίς,
Κλεις τα μάτια κι ευθύς σε ξυπνούνε,
Για κιλίμι ένα σάπιο μονάχα ψαθί.

Αριστοφάνης, Πλούτος, Μετάφραση: Θρ. Σταύρου

Πηγές

Ο Αθηναίος Ξενοφώντας συνέχισε την ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου από εκεί που την άφησε ο Θουκυδίδης (411 π.Χ.). Μετά τον πόλεμο, ο Ξενοφώντας έγινε αρχηγός μισθοφορικών στρατευμάτων και υπηρέτησε τον Πέρση Κύρο, που ήθελε να γίνει βασιλιάς στη θέση του αδελφού του Αρταξέρξη.

Αργότερα πολέμησε στο πλευρό της Σπάρτης και εξορίστηκε από την Αθήνα. Από τους ρήτορες ξεχωρίζουν ο **Λυσίας** και ο **Ισοκράτης**. Μετά τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. πολύ σημαντικός ρήτορας είναι ο **Δημοσθένης**. Σήμερα σώζονται πολλοί λόγοι του.

Οι τελευταίες κωμωδίες του **Αριστοφάνη**, όπως οι *Εκκλησιάζουσες*, που παίχτηκαν το 392 π.Χ., και ο *Πλούτος*, που παίχτηκε τέσσερα χρόνια αργότερα, μιλάνε για τα προβλήματα, όπως τη φτώχεια, που προκάλεσε ο Πελοποννησιακός Πόλεμος.

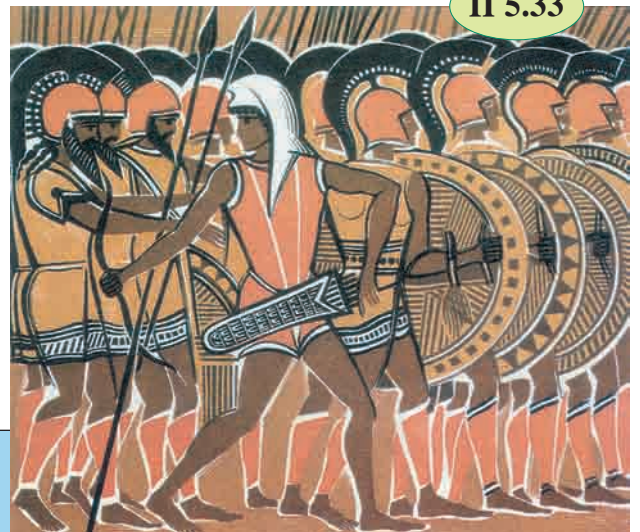
Μισθοφόροι

Ήταν στρατιώτες που πολεμούσαν για χρήματα. Ήδη από τη Μυκηναϊκή Εποχή μισθοφόροι είχαν πολεμήσει στην Αίγυπτο. Αργότερα, τον 7ο και τον 6ο αιώνα π.Χ., μισθοφόροι πολέμησαν με τους Αιγύπτιους ενάντια στη Νουβία. Μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο ο στρατός συχνά δεν αποτελούνταν από πολίτες αλλά από μισθοφόρους. Επειδή οι άνθρωποι έγιναν φτωχοί από τον πόλεμο, πολλοί αναγκάστηκαν να πολεμήσουν για όποιον θα τους έδινε τη μεγαλύτερη αμοιβή. Ένα τέτοιο σώμα μισθοφόρων ήταν οι Μύριοι.

Οι Μύριοι ήταν οι 13.000 Έλληνες μισθοφόροι που υπηρετούσαν στο στρατό του Κύρου.

Ξυλογραφία του Α. Τάσσου από το βιβλίο Η Ανάβαση του Ξενοφώντα. Νέα Υόρκη (ΗΠΑ), 1969.

Π 5.33

Ο Κύρος, στο στρατό του οποίου πολέμησαν οι Μύριοι, ήταν ο νεότερος αδελφός του Πέρση βασιλιά Αρταξέρξη Β΄. Ο Κύρος προσπάθησε να πάρει τη βασιλεία από τον αδελφό του και ζήτησε τη βοήθεια των Σπαρτιατών.

Π 5.34

Η ΠΟΡΕΙΑ – Η «ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ»

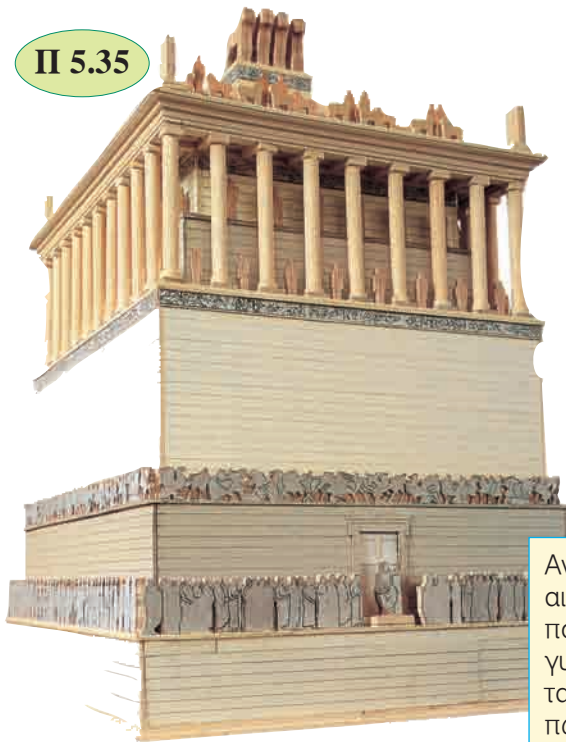
Στη μάχη που έγινε στα Κούναξα ο Κύρος σκοτώθηκε. Ο στρατός του πήγε με τον Αρταξέρξη Β΄ και οι Έλληνες μισθοφόροι, ανάμεσά τους και ο ιστορικός Ξενοφώντας, διέσχισαν μια τεράστια απόσταση για να γυρίσουν στις πατρίδες τους. Η περιπετειώδης αυτή πορεία τους, που τη γνωρίζουμε από όσα γράφει ο ίδιος ο Ξενοφώντας στο έργο του *Κύρου ανάβασις*, έμεινε στην ιστορία ως η «Κάθοδος των Μυρίων». Οι Μύριοι ξεκίνησαν από τη Μεσοποταμία και, περνώντας μέσα από αφιλόξενα βουνά, κατάφεραν να φτάσουν ως τις ελληνικές πόλεις-κράτη στην ακτή του Εύξεινου Πόντου και από εκεί στις πόλεις-κράτη του ελλαδικού χώρου.

A. Το τέλος των ηγεμονιών

Το χρυσάφι των Περσών

Η Σπάρτη άλλαξε πολιτική

Π 5.35

Μετά το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου η Σπάρτη υποστήριξε τον Κύρο, το νεότερο αδελφό του Πέρση βασιλιά Αρταξέρξη Β΄, που προσπάθησε να γίνει βασιλιάς ο ίδιος. Όταν ο Κύρος σκοτώθηκε, οι Σπαρτιάτες ήταν πια αντίπαλοι του Αρταξέρξη και έτσι συνέχισαν τον πόλεμο εναντίον του.

Ντόπιοι ηγεμόνες

Ο **Μαύσωλος** στην Καρία της Μικράς Ασίας έκανε το ίδιο με πολλούς άλλους ηγεμόνες του Περσικού Βασιλείου. Από τη μια ήταν υποτελής στον Πέρση βασιλιά, από την άλλη όμως είχε τη δική του πολιτική.

Αναπαράσταση του **Μαυσωλείου της Αλικαρνασσού** (μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. περίπου). Το Μαυσωλείο είναι ο τάφος του Μαυσώλου, που άρχισε να χτίζεται όταν ο ίδιος ζούσε. Τον τάφο τον τελείωσε η γυναίκα του μετά το θάνατό του. Μόνο μερικά μέρη από το κτίριο και τα αγάλματα που το διακοσμούσαν σώζονται. Έτσι, δε γνωρίζουμε πώς ακριβώς ήταν.

Η Ειρήνη του Βασιλέως

Ειρήνη του Βασιλέως ή Ανταλκίδειος Ειρήνη

Για την ειρήνη αυτή παίρνουμε πληροφορίες από τον **Ξενοφώντα**, που ήταν ο ίδιος φίλος του βασιλιά της Σπάρτης Αγησίλαου και είχε πολεμήσει με τους Σπαρτιάτες. Αναγκάστηκε μάλιστα να φύγει από την Αθήνα και να πάει στη Σπάρτη. Έτσι, για την περίοδο από το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου μέχρι την Ειρήνη του Βασιλέως (404–386 π.Χ.), οι ιστορικοί, μέσα από όσα γράφει ο Ξενοφώντας, γνωρίζουν μόνο όσα πίστευαν οι Σπαρτιάτες.

Η Αθήνα ξανά ισχυρή

Ισοκράτης

Π 5.36

Είναι αδύνατο να εξασφαλίσουμε μια σίγουρη ειρήνη, άμα δεν πολεμήσουμε όλοι μαζί τους Πέρσες [...]. Πρέπει να κάνουμε το παν για να μεταφερθεί το γρηγορότερο από εδώ ο πόλεμος στο χώρο της Ασίας.

Ισοκράτης, Πανηγυρικός

Η πανελλήνια ιδέα ήταν μια νέα πολιτική ιδέα που γεννήθηκε τον 5ο αιώνα π.Χ. Στην Αθήνα τον 4ο αιώνα π.Χ. την πανελλήνια ιδέα υποστήριξε ο ρήτορας Ισοκράτης. Πίστεψε ότι ένας ισχυρός ηγέτης, όπως ο **Διονύσιος**, τύραννος των Συρακουσών, ή ο **Ευαγόρας**, βασιλιάς της Σαλαμίνας στην Κύπρο, θα μπορούσε να ενώσει τους Έλληνες και να τους οδηγήσει εναντίον του Περσικού Βασιλείου. Έτσι θα γινόταν πραγματικότητα η **πανελλήνια ιδέα**.

B. Το Βασίλειο της Μακεδονίας

Η εποχή του Φίλιππου Β΄ (359–336 π.Χ.)

Φίλιππος Β΄

Πολλά διαφορετικά πράγματα έχουν γραφτεί για το Φίλιππο και από τους αρχαίους και από τους σύγχρονους ιστορικούς. Πολλοί νεότεροι ιστορικοί πιστεύουν ότι δεν είναι σωστά όσα έγραψε για το Φίλιππο ο μεγάλος εχθρός του, ο Αθηναίος ρήτορας Δημοσθένης. Αντίθετα, υποστηρίζουν ότι ο Φίλιππος Β΄ ήταν εκείνος που δημιούργησε τη μακεδονική δύναμη και έκανε πραγματικότητα την πανελλήνια ιδέα.

Γειτονικές ηγεμονίες

Οι **Ιλλυριοί** κατοικούσαν στην περιοχή ανάμεσα στην κεντρική Πίνδο μέχρι τις ακτές της Αδριατικής στα δυτικά και τη Δαλματία στα βόρεια. Ήταν μόνιμη απειλή για το Βασίλειο της Μακεδονίας.

Στα ανατολικά οι **Θράκες** είχαν και αυτοί, όπως οι Ιλλυριοί, εισβάλει στη Μακεδονία. Δεν ήταν όμως τόσο επικίνδυνοι για το Βασίλειο της Μακεδονίας, γιατί συνήθως πολεμούσαν μεταξύ τους.

Π 5.37

Ασημένιο νόμισμα του βασιλιά των Παίωνων. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

Οι **Παίονες** ήταν σοβαρή απειλή για τα βόρεια σύνορα του Βασιλείου της Μακεδονίας. Ο Φίλιππος τους αντιμετώπισε άλλοτε με τη διπλωματία και άλλοτε με το στρατό.

Οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου

Πηγές

Όσα γνωρίζουμε για τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου γράφτηκαν τρεις τουλάχιστον αιώνες ή και περισσότερο από τότε που έζησε. Κυριότερες πηγές είναι ο **Διόδωρος ο Σικελιώτης** (1ος αιώνας π.Χ.), ο Ρωμαίος **Κούρτιος Ρούφος** (1ος αιώνας μ.Χ.), ο Έλληνας **Αρριανός** από τη Νικομήδεια (2ος αιώνας μ.Χ.) και ο **Πλούταρχος** (2ος αιώνας μ.Χ.). Κάθε συγγραφέας όμως μας δίνει διαφορετικές πληροφορίες, γι' αυτό δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι γι' αυτά που πραγματικά έγιναν.

Οι παραπάνω συγγραφείς λένε πως ο Αλέξανδρος ήταν πολύ έξυπνος, μαχητικός, μορφωμένος και πως είχε στρατηγικό μυαλό. Το πρόσωπό του και τα έργα του έγιναν γρήγορα μυθικά, ανάμεσα στα άλλα και γιατί πέθανε πολύ νέος. Σήμερα είναι δύσκολο να πούμε τι από αυτά που ξέρουμε είναι μύθος και τι ιστορία. Πρέπει όμως να δεχτούμε ότι

Π 5.38

το έργο του ήταν πολύ σημαντικό για τον αρχαίο κόσμο. Είχε ακόμη μεγάλη επίδραση και στις κατοπινές εποχές. Με τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου ο ελληνικός πολιτισμός και η χρήση της ελληνικής γλώσσας απλώθηκαν σε μεγάλες περιοχές της Εγγύς Ανατολής. Ακόμη, οι εμπορικές ανταλλαγές ανάμεσα στον ελληνικό κόσμο και την Ανατολή έγιναν πιο στενές απ' ό,τι στο παρελθόν.

Ο θρύλος του Μεγάλου Αλεξάνδρου έμεινε ζωντανός σε όλες τις μεταγενέστερες περιόδους. Ο Αλέξανδρος ήταν ήρωας και πρότυπο για τους Ρωμαίους, για τους Βυζαντινούς, για τον αραβοϊσλαμικό κόσμο. Ο θρύλος του πέρασε μέσα από το Μεσαίωνα και την Αναγέννηση και έμεινε ζωντανός ως τις μέρες μας.

Βυζαντινό χειρόγραφο που απεικονίζει στο πάνω μέρος το Μέγα Αλέξανδρο να αναγορεύεται βασιλιάς και στο κάτω μέρος το άγαλμα του Φίλιππου με τον Αλέξανδρο, 14ος αιώνας μ.Χ. Βενετία (Ιταλία), Ελληνικό Ινστιτούτο.

Αλεξάνδρεια

Ο Αλέξανδρος ίδρυσε μια πόλη με το όνομά του, γιατί ήθελε να κάνει την Αίγυπτο σημαντικό κέντρο του βασιλείου του. Πράγματι, η Αίγυπτος έγινε πολύ σημαντικό κέντρο του ελληνιστικού κόσμου. Για τον ίδιο λόγο ο Αλέξανδρος πήγε στο ιερό του Δία Άμμωνα, όπου ο μάντης ιερέας τον αποκάλυψε γιο του θεού.

Σύμφωνα με το Διόδωρο το Σικελιώτη, ο Αλέξανδρος είχε ρωτήσει το θεό:

Π 5.39

«Μου δίνεις την αυτοκρατορία ολόκληρης της γης;» και ο θεός είχε απαντήσει με το στόμα του ιερέα πως «ο θεός του έδινε ό,τι ζητούσε». Ο Αλέξανδρος ξαναρώτησε το θεό, για να μάθει αν είχε τιμωρήσει τους φονιάδες του πατέρα του. Σε αυτό του απάντησε ο ιερέας «αυτός που τον είχε γεννήσει δεν μπορούσε να δολοφονηθεί, αφού ήταν ο ίδιος ο θεός».

Διόδωρος ο Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη ιστορική

Την ίδια ιστορία διηγούνται και ο Πλούταρχος και ο Αρριανός. Σχετικά με την απάντηση του ιερέα, έχει ενδιαφέρον η διήγηση του Πλούταρχου.

Π 5.40

Μερικοί βεβαιώνουν πως ο ιερέας του θεού, θέλοντας να τον χαιρετήσει ελληνικά με τρυφερότητα, τον είχε αποκαλέσει «παιδίον», δηλαδή «παιδί μου», αλλά με τη βαρβαρική του προφορά σκόνταψε στο τελευταίο γράμμα και είπε, βάζοντας στη θέση τού νι ένα σίγμα, «παιδίος». Αλλά το «παιδίος» ακούγεται και «παι Διός», δηλαδή γιε του Δία. Προσθέτουν πως ο Αλέξανδρος ευχαριστήθηκε πολύ με το λάθος αυτό και πως διαδόθηκε ότι ο ιερέας τον είχε ονομάσει γιο του Δία.

Πλούταρχος, Αλέξανδρος

Συνυπάρχουν διάφοροι λαοί

Ο Αλέξανδρος κατέκτησε τις δυτικές **Ινδίες** (ένα μέρος από το σημερινό Πακιστάν) και έτσι έφερε σε επαφή τον ελληνικό με τον ινδικό πολιτισμό. Τα αποτελέσματα αυτής της επαφής τα βλέπουμε κυρίως στην τέχνη. Πρόκειται για την ελληνοϊνδική τέχνη, που έγινε γνωστή με το όνομα «τέχνη Γκαντάρα».

Οι αττικές τραγωδίες και κωμωδίες, αλλά και οι επιστήμες, επέδρασαν στον ινδικό πολιτισμό. Αντίστοιχα από τις Ινδίες έφτασαν στον ελληνικό κόσμο νέες ιδέες και γνώσεις στην ιατρική, στη φιλοσοφία και στη θρησκεία. Σύμφωνα μάλιστα με την αρχαία παράδοση, όταν ο Αλέξανδρος, ξεκινώντας για την Ασία, ρώτησε το δάσκαλό του Αριστοτέλη τι θα ήθελε να του φέρει από εκεί, εκείνος ζήτησε έναν Ινδό φιλόσοφο.

Οι σχέσεις ανάμεσα στον ελληνικό κόσμο και στις Ινδίες έμειναν σταθερές και αδιάκοπες. Στα ινδικά σύνορα υπήρχαν μικρά κράτη που βοήθησαν τον ελληνικό και όλο το μεσογειακό κόσμο να έχει μόνιμη επικοινωνία, όχι μόνο με τις Ινδίες αλλά και με την Κίνα για πολλούς ακόμη αιώνες.

Για τη συνύπαρξη των λαών ο Πλούταρχος μας λέει ότι:

«Λίγη ακόμη ιστορία»

Για την «τέχνη Γκαντάρα» θα μάθουμε περισσότερα στη σ. 8.

Π 5.41

Αντικρίζοντας αυτούς τους γάμους εγώ θα είχα φωνάξει από χαρά: «Χοντροκέφαλε Ξέρξη, ανόητε τρελέ, που σπατάλησες τόσο άκαρπο κόπο να γεφυρώσεις τον Ελλήσποντο! Αυτός είναι ο τρόπος που σοφοί βασιλιάδες ενώνουν την Ασία με την Ευρώπη! Δεν είναι ούτε με δοκάρια ούτε με σχεδίες ούτε με άψυχα δεσμά, αλλά με τα δεσμά του νόμιμου έρωτα και των αγνών γάμων και με την αμοιβαία χαρά για παιδιά, που ενώνουν τα έθνη αναμεταξύ τους».

Πλούταρχος, Αλέξανδρος

Στην πραγματικότητα, οι επαφές ανάμεσα στους Έλληνες και τους ντόπιους δεν άλλαξαν τις περισσότερες κοινωνίες της Ανατολής, οι οποίες πέρασαν από τη μια κυριαρχία (αυτή του Πέρση βασιλιά) σε μια άλλη (του Αλέξανδρου). Το μεγαλύτερο μέρος των ντόπιων ήταν αγρότες. Οι αγρότες της Ασίας και της Αιγύπτου δεν επηρεάστηκαν πολύ από την ελληνική παρουσία.

Η Κλωντ Μοσέ, μια σύγχρονη Γαλλίδα ιστορικός, γράφει για τον Αλέξανδρο και τους διαδόχους του βασιλείου του:

Π 5.42

Αν ο Αλέξανδρος είχε ονειρευτεί, όπως έχουν ισχυριστεί ορισμένοι, να πραγματοποιήσει την ενότητα ανάμεσα στους υπηκόους του και να σβήσει τη διαφορά ανάμεσα σε Έλληνες και βάρβαρους, οι διάδοχοί του γύρισαν πολύ γρήγορα στην παράδοση και συμπεριφέρθηκαν στους Ανατολίτες υπηκόους τους σαν κατακτητές.

Κλωντ Μοσέ, Αλέξανδρος. Το πεπρωμένο ενός μύθου, Αθήνα 2001

Εξάπλωση του ελληνικού πολιτισμού

Π 5.43

Εδίδαξε [ο Αλέξανδρος] στους Υρκάνιους το γάμο, στους Αραχώσιους τη γεωργία, στους Σογδιανούς να φροντίζουν τους πατέρες τους, αντί να τους σκοτώνουν, στους Πέρσες να σέβονται τις μητέρες τους, στους Σκύθες να θάβουν τους νεκρούς τους, αντί να τους τρώνε, στους Ινδούς να προσκυνούν τους θεούς και σε όλους να διαβάζουν τον Όμηρο και να απαγγέλλουν τις τραγωδίες του Ευριπίδη και του Σοφοκλή.

Πλούταρχος, Περί της Αλεξάνδρου τύχης ή αρετής λόγος

Γ. Η πνευματική ζωή και οι τέχνες

Φιλοσοφία

Σωκράτης

Π 5.44

Μαρμάρινη προτομή του Σωκράτη, Ρωμαϊκό αντίγραφο ελληνιστικού έργου. Μεταξύ 340–320 π.Χ. Ρώμη (Ιταλία), Μουσείο των Θερμών.

Π 5.45

Το μόνο που ξέρω είναι ότι δεν ξέρω τίποτα. Σωκράτης

Π 5.46

Το μυστικό της επιτυχίας του Σωκράτη ήταν πως δεν παρίστανε το δάσκαλο σε κανένα. Αντίθετα πλησίαζε τον συνομιλητή του και έδειχνε πως ήθελε να μάθει ο ίδιος από κείνον. Δε δίδασκε, λοιπόν, όπως οι συνηθισμένοι δάσκαλοι. Όχι, εκείνος συζητούσε [...]. Πάντως στην αρχή τουλάχιστον προτιμούσε να κάνει ερωτήσεις παρά να δίνει απαντήσεις [...]. Συχνά μάλιστα δήλωνε, στην αρχή της συζήτησης, ότι ο ίδιος δεν ήξερε τίποτα. Στη συνέχεια, όμως, κατάφερνε τον συνομιλητή του να διακρίνει μόνος του τις ατέλειες και τις αδυναμίες των συλλογισμών του. Στριμωγμένος τότε αναγκαζόταν να παραδεχτεί ποιο ήταν το σωστό και ποιο το άδικο.

Παριστάνοντας ότι δεν ήξερε τίποτα, ο Σωκράτης ανάγκαζε τους ανθρώπους να βάλουν το μυαλό τους να δουλέψει [...] και στο τέλος κατάντησε ενοχλητικός και εκνευριστικός προπάντων για τους δυνατούς και τους ισχυρούς της αθηναϊκής κοινωνίας. Η Αθήνα μοιάζει με μια τεμπέλικη φοράδα, έλεγε ο Σωκράτης, κι ο ίδιος με μια αλογόμυγα, που την τσιμπάει δυνατά στα πλευρά της για να την ξυπνήσει.

Ο ίδιος έλεγε πάντα ότι άκουγε μέσα του τη φωνή κάποιου θεού, κάποιου «δαιμόνιου», να του υπαγορεύει τι θα κάνει και τι θα πει. Ο Σωκράτης διαφωνούσε, για παράδειγμα, με τη θανατική ποινή. Αρνιόταν, επίσης, να καταδώσει τους πολιτικούς του αντιπάλους. Οι απόψεις του αυτές του στοίχισαν, στο τέλος, την ίδια του τη ζωή.

Το 399 π.Χ. κατηγορήθηκε ότι «διαφθείρει τους νέους και ασεβεί προς τους θεούς». Με πλειοψηφία λίγων μόλις ψήφων κρίθηκε ένοχος από ένα δικαστήριο πενήντα δικαστών [...] και καταδικάστηκε σε θάνατο. Λίγο αργότερα, παρουσία των πιο στενών του φίλων, ήπια το κώνειο.

Ζ. Γκάρντερ, Ο κόσμος της Σοφίας, Αθήνα 1994

Η Ακαδημία του Πλάτωνα

Στην Ακαδημία του Πλάτωνα οι μαθητές διδάσκονταν φιλοσοφία, μαθηματικά και γυμναστική. Το πιο σημαντικό όμως ήταν η συζήτηση. Έτσι ο Πλάτωνας κατέγραψε τη φιλοσοφία του σε κείμενα με τη μορφή διαλόγου.

Το πρώτο πράγμα που έκανε ο Πλάτωνας, μετά το θάνατο του Σωκράτη, ήταν να δημοσιεύσει την Απολογία. Εκεί έγραψε όσα ο δάσκαλός του είπε στο δικαστήριο για να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Εκτός από την Απολογία (του Σωκράτη), ο Πλάτωνας έγραψε και αρκετές επιστολές, καθώς και 35 φιλοσοφικούς διαλόγους.

Πολιτεία

Π 5.47

Στο διάλογο αυτό ο Πλάτωνας περιγράφει την ιδανική πολιτεία, όπου θεωρούσε ότι έπρεπε να κυβερνούν οι φιλόσοφοι [...]. Ο Πλάτωνας τώρα φαντάζεται μια πολιτεία δομημένη ακριβώς όπως και το ανθρώπινο σώμα [...]. Έχει και η πολιτεία κυρίαρχους, φύλακες (ή στρατιώτες) και την τάξη των εμπόρων (στην οποία ανήκουν και οι τεχνίτες και οι αγρότες) [...]. Έτσι στη δίκαιη πολιτεία καθένας ξέρει ποια ακριβώς είναι η θέση του [...]. Το κυριότερο χαρακτηριστικό μιας σωστής και δίκαιης πολιτείας είναι η διακυβέρνηση με τη βοήθεια της λογικής. Κι όπως το κεφάλι κυβερνά το σώμα, έτσι και οι φιλόσοφοι πρέπει να κυβερνούν την κοινωνία [...]. Επίσης ήταν βέβαιος ότι οι γυναίκες μπορούν να επιδείξουν την ίδια λογική και την ίδια σωφροσύνη με τους άντρες, φτάνει ν' αποκτήσουν την ίδια μόρφωση και ν' απαλλαγούν από το φορτίο της ανατροφής των παιδιών και των οικιακών εργασιών. Ο Πλάτωνας πρότεινε ακόμα την κατάργηση της οικογένειας και της ιδιοκτησίας για τους κυβερνήτες και τους φύλακες [...]. Η ανατροφή των παιδιών έπρεπε να γίνεται υπό την επίβλεψη της πολιτείας. Ο Πλάτωνας ήταν ο πρώτος φιλόσοφος που υποστήριξε τα δημόσια νηπιαγωγεία και τα σχολεία που κρατούν τους μαθητές όλη τη μέρα, ακόμη και μετά το τέλος των μαθημάτων.

Ζ. Γκάρντερ, Ο κόσμος της Σοφίας, Αθήνα 1994

Αριστοτέλης

Π 5.48

Κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να ζει μόνος. Αριστοτέλης

Π 5.49

Στις απόψεις του Αριστοτέλη για την κοινωνία, εκφράζεται η απέχθειά του για καθετί το υπερβολικό. Χαρακτήριζε τον άνθρωπο «ζώο πολιτικό». Χωρίς την κοινωνία γύρω μας, δεν είμαστε σωστοί άνθρωποι, έλεγε. Η οικογένεια και το χωριό μπορούν να ικανοποιήσουν τις ταπεινότερες ζωτικές ανάγκες του ανθρώπου, όπως είναι, για παράδειγμα, η τροφή και η ζεστασιά, ο γάμος και η ανατροφή των παιδιών. Η ύψιστη μορφή, ωστόσο, ανθρώπινης κοινωνίας είναι, κατά τον Αριστοτέλη, μόνο το κράτος.

Ζ. Γκάρντερ, Ο κόσμος της Σοφίας, Αθήνα 1994

Ρητορική

Δικανικοί λόγοι

Στα δικαστήρια της Αθήνας δεν υπήρχαν δικηγόροι. Ο κάθε κατηγορούμενος ή κατήγορος έπρεπε να μιλήσει ο ίδιος στο δικαστήριο. Γι' αυτό οι Αθηναίοι πήγαιναν συχνά σε κάποιο ρήτορα που έγραφε ένα λόγο για την υπόθεσή τους. Τους λόγους αυτούς τους λέμε δικανικούς λόγους.

Φωτογραφία από τους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας που έγιναν το 1896.

Οι τέχνες

Παναθηναϊκό Στάδιο

Στη θέση που διάλεξαν να χτιστεί το Παναθηναϊκό Στάδιο υπήρχε ένα φυσικό βαθούλωμα ανάμεσα σε δύο λόφους. Στο επίπεδο που σχηματιζόταν δημιουργήθηκε ο αγωνιστικός χώρος. Το στάδιο χωρούσε 50.000 θεατές.

Π 5.50

Π 5.51

Αθήνα, Παναθηναϊκό Στάδιο. Αναστηλώθηκε για τους αγώνες της πρώτης σύγχρονης Ολυμπιάδας.

Π 5.52

Όλους όμως κατόπιν, προγενέστερους και μεταγενέστερους, τους ξεπέρασε ο Απελλής ο Κώος. Αυτός μόνος προσέφερε στη ζωγραφική περισσότερα απ' όσα όλοι οι άλλοι μαζί κι έβγαλε ακόμα και βιβλία που περιέχουν τις αρχές της. Ξεχώριζε η ωραιότητα της τέχνης του.

Πλίνιος ο Πρεσβύτερος, Φυσική Ιστορία 35, Περί της αρχαίας ελληνικής ζωγραφικής
Μετάφραση: Τάσος Ρούσσοσ, Αλέκος Λεβίδης

Π 5.53

Η χρυσή λάρνακα από το βασιλικό τάφο στη Βεργίνα, ο οποίος θεωρείται από πολλούς αρχαιολόγους ο τάφος του Φίλιππου Β'. Η λάρνακα που περιείχε τα οστά του βασιλιά είναι διακοσμημένη με το άστρο, το έμβλημα της βασιλικής οικογένειας της Μακεδονίας. 336 π.Χ. Βεργίνα (Μακεδονία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Χρυσό στεφάνι βελανιδιάς, Βρέθηκε μέσα στη χρυσή λάρνακα. 2ο μισό του 4ου αιώνα π.Χ. Βεργίνα (Μακεδονία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Ζωγραφική

Απελλής

Για το ζωγράφο Απελλή γνωρίζουμε ορισμένα πράγματα από τις αρχαίες πηγές. Πολλές πληροφορίες μάς δίνει ο Ρωμαίος συγγραφέας Πλίνιος ο Πρεσβύτερος, που γράφει τον 1ο αιώνα μ.Χ.

Βασιλικοί τάφοι της Βεργίνας

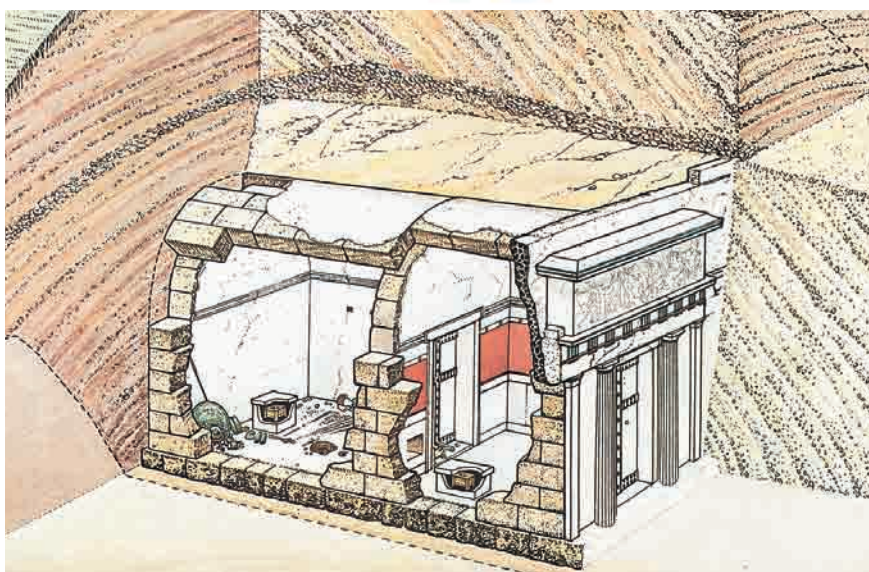
Η αρχαία πόλη με το ανάκτορο στη Βεργίνα της Ημαθίας απέκτησε ιδιαίτερη σημασία από το 1976. Τότε αποκαλύφθηκαν βασιλικοί τάφοι. Οι αρχαιολόγοι κατάλαβαν ότι η αρχαία πόλη ήταν οι **Αιγές**, η πρώτη πρωτεύουσα του Βασιλείου της Μακεδονίας. Ξεχωρίζουν οι τάφοι του 4ου αιώνα π.Χ., που ανήκουν στην περίοδο της ακμής του βασιλείου. Οι αρχαιολόγοι που μπήκαν για πρώτη φορά στο μεγάλο τάφο θαύμασαν τα όπλα και τα αντικείμενα στους τοίχους και το δάπεδο, τα χάλκινα σκεύη, τη χρυσή λάρνακα και τα χρυσά στεφάνια.

Π 5.54

Π 5.55

Αναπαράσταση του μεγάλου τάφου της Βεργίνας. Ο τάφος καλυπτόταν από ένα χωμάτινο τύμβο. Τους βασιλικούς τάφους ανακάλυψε ο αρχαιολόγος Μανόλης Ανδρόνικος.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΟΔΟ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ (359–322 π.Χ.)

ΕΤΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΣ ΕΛΛΑΔΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΠΕΡΣΙΚΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ (Μικρά Ασία, Συροπαλαιστίνη, Αίγυπτος, Ιράν)	ΙΝΔΙΕΣ
359–336 π.Χ.	Βασιλεία του Φίλιππου Β'. Ενοποίηση του Βασιλείου της Μακεδονίας.			
359–322 π.Χ.		Δράση του ρήτορα Δημοσθένη στην Αθήνα. Λόγοι εναντίον του Φίλιππου Β' (351–341 π.Χ.).		
348 π.Χ.	Καταστροφή της Ολύμπου.			
342 π.Χ.	Το Βασίλειο της Μακεδονίας επεκτείνεται ως τη Θράκη.			
338 π.Χ.		Μάχη στη Χαιρώνεια. Νίκη του Φίλιππου Β' επί της Αθήνας και της Θήβας.		
337–336 π.Χ.		Οι περισσότερες ελληνικές πόλεις-κράτη αναγνωρίζουν το Φίλιππο Β' ως ηγέτη. Συμμαχία για εκστρατεία εναντίον του Περσικού Βασιλείου.		
336 π.Χ.	Δολοφονία του Φίλιππου Β'.		Δολοφονία του Αρταξέρξη Γ'. Ο Δαρείος Γ' βασιλεύει του Περσικού Βασιλείου.	
336–323 π.Χ.	Βασιλεία του Αλέξανδρου Γ'.			
334 π.Χ.	Έναρξη της εκστρατείας του Αλέξανδρου ως ηγεμόνα των Ελλήνων.		Μάχη στο Γρανικό ποταμό. Πτώση των Σάρδεων.	
333 π.Χ.			Μάχη στην Ισσό. Ήττα του Δαρείου Γ'.	
332 π.Χ.			Πολιορκία της Τύρου.	
331 π.Χ.			Κατάκτηση της Αιγύπτου. Ίδρυση της Αλεξάνδρειας στην Αίγυπτο. Μάχη στα Γαυγάμηλα.	
330 π.Χ.			Θάνατος του Δαρείου Γ'.	
329–325 π.Χ.				Ινδική εκστρατεία του Αλέξανδρου. Νίκη επί του Ινδού βασιλιά Πώρου (326 π.Χ.).
324 π.Χ.			Επιστροφή του Αλέξανδρου στη Βαβυλώνα.	
323 π.Χ.			Θάνατος του Αλέξανδρου.	
322 π.Χ.		Αρχή της παρακμής της Αθήνας.		

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ (479 π.Χ.) ΩΣ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑΣ (362 π.Χ.)

ΕΤΟΣ	ΕΛΛΑΔΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ (Αθήνα, Σπάρτη, Θήβα) και παράλια ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ
479–431 π.Χ.	Πεντηκονταετία. Περίοδος της αθηναϊκής ηγεμονίας και δημοκρατίας.
479–456 π.Χ.	Η Αθήνα οχυρώνεται. Χτίζονται τα Μακρά Τείχη (458 π.Χ.).
478–477 π.Χ.	Ίδρυση της Συμμαχίας της Δήλου.
466 π.Χ.	Ο Κίμωνας νικάει τους Πέρσες στον Ευρυμέδοντα ποταμό.
464 π.Χ.	Επανάσταση των ειλιτών στη Σπάρτη.
462–461 π.Χ.	Πολιτειακές μεταρρυθμίσεις του Εφιάλτη και του Περικλή. Εδραιώνεται η δημοκρατία στην Αθήνα. Τέλος της περιόδου φιλίας Αθήνας-Σπάρτης.
460 π.Χ. περίπου	Η Συμμαχία της Δήλου εξελίσσεται σταδιακά σε αθηναϊκή ηγεμονία. Αρχή της δράσης του Περικλή.
460–400 π.Χ. περίπου	Περίοδος ακμής του θεάτρου και της δραματικής ποίησης. Τραγωδία (Αισχύλος, Σοφοκλής, Ευριπίδης), κωμωδία (Αριστοφάνης).
454 π.Χ.	Αποτυχία της αθηναϊκής εκστρατείας στην Αίγυπτο. Μεταφορά του ταμείου της Συμμαχίας της Δήλου από τη Δήλο στην Αθήνα.
451 π.Χ.	Ψηφίζεται ο νόμος του Περικλή για τους Αθηναίους πολίτες.
450–400 π.Χ. περίπου	Η Αθήνα γίνεται το πολιτιστικό κέντρο του ελληνικού κόσμου. Ανάπτυξη των θετικών επιστημών (Μέτωνας), της ιατρικής (Ιπποκράτης), της ιστορίας (Ηρόδοτος, Θουκυδίδης) και της φιλοσοφίας (διδασκαλία των σοφιστών Γοργία, Πρωταγόρα, περίοδος διδασκαλίας του Σωκράτη).
449 π.Χ.	Συνθήκη ειρήνης με το Περσικό Βασίλειο: Ειρήνη του Καλλία.
447–432 π.Χ. περίπου	Χτίζονται ο Παρθενώνας και τα Προπύλαια στην Ακρόπολη. Μεγάλη ανάπτυξη της αρχιτεκτονικής και της γλυπτικής (Φειδίας, Μύρωνας).
445 π.Χ.	Τριακονταετής Ειρήνη ανάμεσα στην Αθήνα και τη Σπάρτη.
431–404 π.Χ.	Πελοποννησιακός Πόλεμος.
431–421 π.Χ.	Η πρώτη φάση του πολέμου. Αρχιδάμειος Πόλεμος.
429 π.Χ.	Λοιμός στην Αθήνα. Θάνατος του Περικλή.
421 π.Χ.	Συνθήκη ειρήνης Αθήνας-Σπάρτης: Ειρήνη του Νικία.
415–413 π.Χ.	Εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία. Καταστροφή του αθηναϊκού στόλου.
413–404 π.Χ.	Δεκελεικός Πόλεμος. Επανάληψη του πολέμου Αθήνας-Σπάρτης.
411 π.Χ.	Προσωρινή κατάλυση της δημοκρατίας από τους ολιγαρχικούς.
406–367 π.Χ.	Ο Διονύσιος τύραννος των Συρακουσών στη Σικελία.
405 π.Χ.	Ήττα των Αθηναίων στους Αιγός Ποταμούς.
404 π.Χ.	Τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου. Παράδοση της Αθήνας στο Λύσανδρο. Καθεστώς των Τριάντα Τυράννων.
403 π.Χ.	Αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος.
400–350 π.Χ. περίπου	Περίοδος ακμής της φιλοσοφίας (Πλάτωνας, Αριστοτέλης), της ρητορικής (Λυσίας, Αισχίνης, Ισοκράτης), της ιστοριογραφίας (Ξενοφώντας) και των τεχνών (Πραξιτέλης, Λύσιππος).
399 π.Χ.	Δίκη και θανάτωση του Σωκράτη.
387 π.Χ.	Ειρήνη του Βασιλέως (Ανταλκίδειος Ειρήνη). Ο Πλάτωνας ιδρύει την Ακαδημία.
380 π.Χ.	Παναγυρικός, λόγος του Ισοκράτη.
378 π.Χ.	Ίδρυση της Β΄ Αθηναϊκής Συμμαχίας.
371 π.Χ.	Μάχη στα Λεύκτρα. Άνοδος της Θήβας.
369 π.Χ.	Οι Θηβαίοι απελευθερώνουν τους Μεσσήνιους από τους Σπαρτιάτες.
362 π.Χ.	Μάχη στη Μαντίνεια. Πτώση της θηβαϊκής ηγεμονίας.

[Η Κλασική Εποχή]

- 1 Διαβάστε την πηγή Π 5.1. α) Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; β) Για ποιους λόγους ο συγγραφέας θεωρεί την Ιστορία του Ελλάνικου ανακριβή;

- 2 Βρίσκεστε στην Αθήνα μετά τη μεταρρύθμιση του Εφιάλτη και του Περικλή στον Άρειο Πάγο. Ποιες από τις παρακάτω φράσεις είναι σωστές; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Άνδρα μου, σπουδαία νέα!
Κληρώθηκα στην Ηλιαία.

Τώρα με τον Περικλή
και οι δούλοι στη Βουλή!

Φαιναρέτη

Προβουλεύματα σκαρώνω
και μεταίκιο πληρώνω!

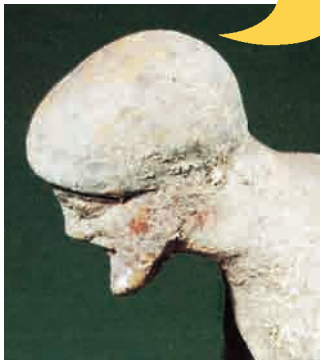

Κρατύλος

Μύρωνας

Μεδίμνους έχω εκατό,
μα μ' εκλέξαν στρατηγό!

Αρίσταρχος

Τι κι αν είμαι
από τη Θάσο
όλους σας
θα σας δικάσω!

Θεόβουλος

- 3 Λύστε το αίνιγμα:

**Τι κι αν είμαι από πηλό,
έχω κύρος φοβερό.
Πάνω μου αν χαρατμείς,
χρόνια την πόλη δε θα δεις!!!**

Τι είναι;

προφορικά

- 4 Βρίσκεστε στην Αθήνα την εποχή του Περικλή. Ποιοι από τους παρακάτω άντρες ήταν Αθηναίοι πολίτες και ποιοι δεν μπορούσαν να είναι; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Πατέρας μου είναι ο Χρύσιππος, Αθηναίος πολίτης, και μητέρα μου η Ηδύλη, κόρη Αθηναίου πολίτη.

Αγαθοκλής

Πατέρας μου είναι ο μέτοικος Ανδροκλής και μητέρα μου η Μελιστήκη, κόρη Αθηναίου πολίτη.

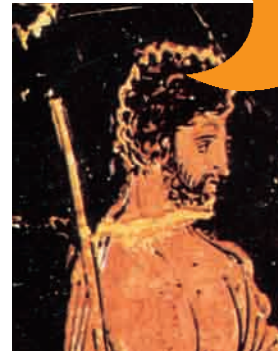
Αγαθωνας

Πατέρας μου είναι ο Φιλοδώρητος, Αθηναίος πολίτης, και μητέρα μου η Σωστράτη, κόρη μετοίκου.

Σμικιδίωνας

Πατέρας μου είναι ο Πρόβουλος, Αθηναίος πολίτης, και μητέρα μου η Φιλαινήτη, από τη Θάσο.

Χαιρετιάδης

Πατέρας μου είναι ο Χαριτιμίδης από τα Άβδηρα και μητέρα μου η Λυσοστράτη, κόρη Αθηναίου πολίτη.

Επικράτης

- 5 Διαβάστε προσεκτικά την πηγή Π 5.10. α) Ποιός έγραψε το κείμενο και πότε; β) Πότε χρονολογούνται όσα αναφέρει; γ) Με ποια επιχειρήματα δικαιολογεί ο συγγραφέας τους χαρακτηρισμούς που αποδίδει στον Περικλή;

.....

.....

[Η Κλασική Εποχή]

- 6 Το κτίριο της εικόνας βρίσκεται στη σημερινή Αθήνα, στην οδό Αγίων Ασωμάτων 45. Με ποιο από τα μνημεία της Ακρόπολης μοιάζει;

.....

.....

.....

.....

- 7 Αντιστοιχίστε τα μαθήματα με τις ηλικίες και τους στόχους.

Ηλικίες	Μαθήματα	Στόχοι
7-14 ετών	Ανάγνωση Γραμματική	Κατάκτηση βασικών γνώσεων
14-18 ετών	Γραφή Δισκοβολία Μουσική	Ανάπτυξη σωματικών ικανοτήτων
18 ετών και πάνω	Πάλη Ποίηση Στρατιωτική εκπαίδευση Τρέξιμο	Δυνατότητα συμμετοχής σε πολεμικές επιχειρήσεις

- 8 α) Αθήνα, 440 π.Χ.: Ο πολίτης Φιλοκλής μάς αφηγείται μια ημέρα από τη ζωή του. Βασισμένοι στα στοιχεία που έχετε από το βιβλίο σας, διηγηθείτε πώς πέρασε ο Φιλοκλής την ημέρα του. Αναφερθείτε πού πήγε, ποιους συνάντησε, τι δουλειές έκανε, τι παρακολούθησε, τι συζήτησε και με ποιους.
- β) Αθήνα, 440 π.Χ.: Η Κλεονίκη, σύζυγος του Φιλοκλή, μας αφηγείται μια αντίστοιχη μέρα από τη ζωή της. Διηγηθείτε πώς πέρασε η Κλεονίκη τη μέρα της.

- 9 Διαβάστε τα παρακάτω αποσπάσματα από τραγωδίες του 5ου αιώνα π.Χ. Παρατηρήστε προσεκτικά τις εικόνες. Βρείτε σε ποιο απόσπασμα αντιστοιχεί κάθε εικόνα.

ΟΡΕΣΤΗΣ: Σ' αυτό που βλέπεις το μικρό σκεύος φέρνουμε το ελάχιστο λείψανο του σκοτωμένου.

ΗΛΕΚΤΡΑ: Αλλοίμονο! Τώρα το βλέπω. Αυτό είναι! Το βλέπω το μικρό του βάρους που μ' ένα χέρι μπορείς να το σηκώσεις.

ΟΡ.: Αν κλαις για ό,τι έπαθε ο Ορέστης, νάτο! Αυτό το σκεύος το σώμα του στεγάζει.

ΗΛ.: Ξένε. Για τους θεούς! Δος μου το. Αν εκεί μέσα εκείνος κείται δος μου το στα χέρια να το πιάσω.

Μ' αυτήν εδώ τη στάχτη, να κλάψω, να οδυρθώ για μένα και για ολόκληρο το γένος μου.

Σοφοκλής, Ηλέκτρα, στίχοι 1113–1122

Μετάφραση: Γ. Χειμωνάς

ΑΙΑΣ: Στην εχθρική τη γη της Τροίας μηηγμένος στέκεται τώρα ο φονιάς μου, αφού σιδεροφάγο τον τρόχισε ακόνι και τον έχω γερά στεριώσει μες το χώμα, που έτσι φίλος μου να γενεί και να μου δώσει το θάνατο γοργά. Λοιπόν στα πάντα είμαι έτοιμος [...]. Στείλτε μαντατοφόρο για να πάει στον Τεύκρο το κακό μαντάτο, πρώτος να με σηκώσει αυτός, όταν θα 'χω πέσει στο αιματοραντισμένο ετούτο ξίφος.

Σοφοκλής, Αίας,

στίχοι 815–828

Μετάφραση: Τ. Ρούσος

ΜΗΔΕΙΑ: Το έργο το 'χω αποφασίσει! Γοργά τα τέκνα μου σφάζω και απ' τη χώρα θα φύγω. Δε θα αφήσω αργοπορώντας απ' άλλο χέρι πιο εχθρικό να πάνε. Ανάγκη πάσα να πεθάνουν πρέπει. Να τα σκοτώσω εγώ που τα 'χω κάμει. Εμπρός καρδιά μου, θάρρος, ετοιμάσου! [...] Μόνο γι' αυτήν τη μέρα ξέχνα τα παιδιά σου και ύστερα τα θρηνείς. Τι και αν τα σφάζεις! Ήταν για πάντα αγαπημένα!

Ευριπίδης, Μήδεια, στίχοι 1236–1250

Μετάφραση: Τ. Ρούσος

- 10 Εξηγήστε με ποιο τρόπο το καθένα από τα παρακάτω αίτια συνέβαλε στο ξέσπασμα του Πελοποννησιακού Πολέμου. Εξηγήστε με ποιο τρόπο το ένα πρόβλημα μπορεί να συνδέεται με το άλλο, π.χ. πώς ο έλεγχος των εμπορικών δρόμων από την Αθήνα συνδέεται με την ανάπτυξη της πόλης τους κ.ο.κ.

- 11 Διαβάστε προσεκτικά την πηγή Π 5.30. α) Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; β) Ποιοι είναι, σύμφωνα με το κείμενο, οι όροι της ειρήνης; γ) Ποιον όρο θεωρείτε σκληρότερο για την Αθήνα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

.....

.....

.....

.....

- 12 Διαβάστε την πηγή Π 5.32. α) Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; Τι είδους κείμενο είναι; β) Σύμφωνα με το απόσπασμα αυτό, σε ποια κατάσταση βρέθηκαν πολλοί άνθρωποι μετά το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

.....

.....

.....

.....

- 13 Διαβάστε προσεκτικά το κείμενο Π 5.36. α) Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; Τι είδους κείμενο είναι; Σε ποιους απευθύνεται; β) Ποιο πρόβλημα απασχολεί το συγγραφέα; γ) Ποια λύση προτείνει;

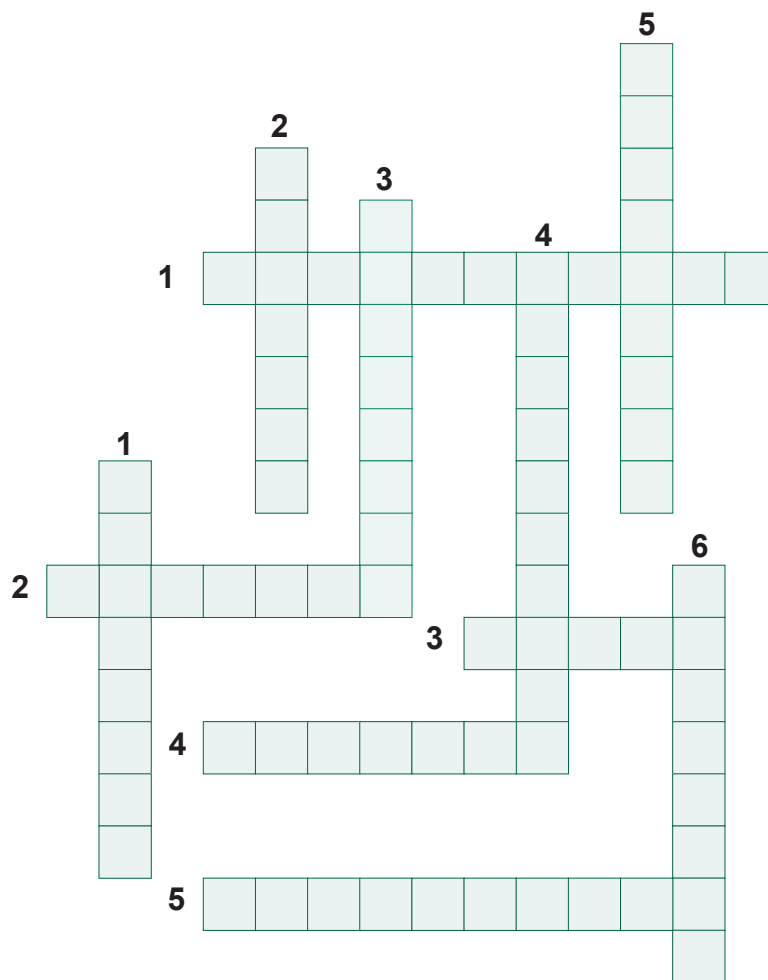
.....

.....

.....

.....

14 Λύστε το σταυρόλεξο.

Οριζόντια

- ① Έτσι ονομάζεται η πόλη που ίδρυσε ο Αλέξανδρος στις εκβολές του Νείλου ποταμού.
- ② Με το θάνατο του Αλέξανδρου τελειώνει η ... Εποχή.
- ③ Ο Αλέξανδρος έφτασε μέχρι την
- ④ Το όνομα του Πέρση βασιλιά την εποχή αυτή.
- ⑤ Έτσι λέγονταν οι ελεύθεροι αγρότες που υπηρετούσαν ως σώμα πεζικού το Μακεδόνα βασιλιά.

Κάθετα

- ① Το όνομα του πατέρα του Αλέξανδρου.
- ② Η μακεδονική ... ήταν ο κυριότερος τρόπος μάχης των πεζών στρατιωτών.
- ③ Με την ολοκλήρωση των κατακτήσεων του Αλέξανδρου σημειώθηκε η ... του ελληνικού πολιτισμού.
- ④ Ο κυριότερος αντίπαλος της μακεδονικής παράταξης στην Αθήνα τον 4ο αιώνα π.Χ. και ένας από τους σπουδαιότερους ρήτορες.
- ⑤ Η πρωτεύουσα του Περσικού Βασιλείου.
- ⑥ Το όνομα του πολιτεύματος που είχε το κράτος του Φίλιππου Β΄.